

Ortografía de les vocals

índex

- avís sobre tres llistes
- hiats i diftongs
 - molts diftongs decreixents
 - pocs diftongs creixents
 - valoracions sobre els diftongs
- regles d'accentuació
 - la qüestió de les es tòniques
- la dièresi

Cal aprendre tres llistes

- Llista de paraules en què hom vacil·la amb les vocals per barbarisme (tipus *ambaixada*)
- Llista de paraules en què hom vacil·la en la posició de l'accent per barbarisme (tipus *tèxtil*)
- Llista de paraules que porten accent diacrític.

índex

- avís sobre tres llistes
- hiats i diftongs
 - molts diftongs decreixents
 - pocs diftongs creixents
 - valoracions sobre els diftongs
- regles d'accentuació
 - la qüestió de les es tòniques
- la dièresi

hiat

- quan hi han dos vocals en contacte que pertanyen a síl·labes diferents, diem que hi ha un hiat:

lleó, dia, cua, poliedre, saó...

diftong

- Quan trobem una vocal seguida o precedida d'una i o una u no vocàliques, parlem de diftong:

aire, riure, quatre, iogurt, la història

ájre, ríwre, kwátre, jogúr, lajstória

separeu les síl·labes dels mots següents

- piano
- camió
- violí
- avió
- viena
- mútua
- pèrdua
- avui
- cuina

separeu les síl·labes dels mots següents

- piano pi-a-no
- camió ca-mi-ó
- violí vi-o-lí
- avió a-vi-ó
- viena vi-e-na
- mútua mú-tu-a
- pèrdua pèr-du-a
- avui a-vui
- cuina cui-na

diftong decreixent

- Parlem de diftong decreixent quan passem d'una vocal a una *i* o *u* no vocàliques.
- Com que passem d'un so més obert i perceptible a un altre de més tancat, advertim una minva de l'obertura i la perceptibilitat.
- Exemples: Jaume, riure, caixa
 dʒáwme, ríwre, kájʃa

quina classe de diftongs predomina en valencià?

- Tenim pocs diftongs creixents.
- Tenim molts diftongs decreixents, sobretot amb la *u*.

tendències amb els diftongs creixents

- eliminació:

paciència: pasiénsia > pasjénsja > pasénsja

religió: relid̄zió > relid̄zjó > relid̄zó

quaranta: kwaránta > koránta

- creació:

creació: kreasió > kreasjó

matèria: matéria > matérja

per què tenim tants diftongs decreixents amb *u*?

- Per la transformació a *w* de moltes consonants convertides en coda sil·làbica:
 - CÁDERE > cad're > caure
 - MÓVERE > mov're > moure
 - DÉBERE > deb're > deure
 - CÓCERE >...> cod're > coure
 - PÚTEU >...> pod > pou
- És una de les característiques que més **ens singularitza** entre les altres parles romàniques.

comparació amb el castellà

	diftongs creixents	diftongs decreixents
Valencià	pocs	milers
Castellà	milers ($\text{ɛ} > \text{je}$, $\text{ɔ} > \text{we}$)	pocs

què afavoreix la normativa lingüística del valencià? (1/2)

- Que considerem que hi han **pocs** diftongs creixents. Són:
 - qua, qüe, qüi, quo; gua, güe, güi, guo
 - *i* o *u* element únic en l'obertura sil·làbica:
io-gurt, ia-ia, ga-ia-to, me-ua
- Per què? Per eliminar dubtes:
his-tò-ri-a o his-tò-ria? es-pè-ci-e o es-pè-cie?

memoràndum sobre els diftongs creixents

- Fora dels grups representats per guany i gaiato
 - qua, qüe, qüi, quo; gua, güe, güi, guo
 - *i o u* element únic en l'obertura sil·làbica: iogurt, iaia, gaiato, mea

cal considerar que en els grups

i+V *u+V*

no hi ha diftong.

memoràndum sobre els diftongs creixents

- Fora dels grups representats per guany i gaiato [és important entendre això]
 - qua, qüe, qüi, quo; gua, güe, güi, guo
 - *i o u* element únic en l'obertura sil·làbica: iogurt, iaia, gaiato, mea

cal considerar que en els grups

i+V *u+V*

no hi ha diftong.

recordatori dels exemples

- piano pi-a-no
- camió ca-mi-ó
- violí vi-o-lí
- avió a-vi-ó
- viena vi-e-na
- mútua mú-tu-a
- pèrdua pèr-du-a
- avui a-vui
- cuina cui-na

recordatori dels exemples

- piano pi-a-no
- camió ca-mi-ó
- violí vi-o-lí
- avió a-vi-ó
- viena vi-e-na
- mútua mú-tu-a
- pèrdua pèr-du-a
- avui a-vui
- cuina cui-na

què afavoreix la normativa lingüística del valencià? (2/2)

- Que considerem que hi han diftongs en els grups V+i V+u
 - riure, beure, plaure
 - aire, reina
- Quan V+i V+u no són diftongs, cal indicar-ho:
 - Raül, peüc
 - veïna, raïm, conduïa, conduïem

índex

- avís sobre tres llistes
- hiats i diftongs
 - molts diftongs decreixents
 - pocs diftongs creixents
 - valoracions sobre els diftongs
- regles d'accentuació
 - la qüestió de les es tòniques
- la dièresi

finalitat de les regles d'accentuació

- Indicar quina és la sí·laba tònica.
- Posar pocs accents, com més pocs, millor.
- Només secundàriament, els accents gràfics també aprofiten per a indicar el timbre de les *es* i les *os*.

quins són els mots més habituals?

- els plans acabats en vocal:
 - armari, taula, paperera, finestra, llibre...
- aquests no han de dur accent.
- en contrast, els aguts acabats en vocal, sí.

regles

- aguts: els que acaben en les 12 terminacions
 - vocal (a, e, i, o, u)
 - vocal + s (as, es, is, os, us)
 - en, in
 - **Compte:** *perdiu* no acaba en vocal.
- plans: els que no acaben en les 12 terminacions.
- esdrúixols: tots.

remarca comparativa

- Com que, per defecte, interpretem que en un mot com dia hi han dos síl·labes,

hem d'interpretar que en història n'hi han quatre.

- En castellà, per defecte, interpreten que en historia hi han tres síl·labes: his-to-ria.
- Per tant, en día han d'indicar que no hi ha diftong: dia o día. Fan això segon, és a dir, un ús irregular de l'accent.

os tòniques finals

- El 99,99% d'aquestes os són tancades:
 - camió, avió, Castelló, carreró, socarró, producció, calefacció, digestió, diapasó...
- Són obertes:
 - açò, això, allò
 - però, emperò
 - ressò, ultrasò, semitò
 - malbò, de debò, bobò

índex

- avís sobre tres llistes
- hiats i diftongs
 - molts diftongs decreixents
 - pocs diftongs creixents
 - valoracions sobre els diftongs
- regles d'accentuació
 - la qüestió de les es tòniques
- la dièresi

La qüestió de les es tòniques

café o cafè?

conéixer o conèixer?

depén o depèn?

sistema vocàlic del llatí clàssic

^{◌̇} ^{◌̄}
I I

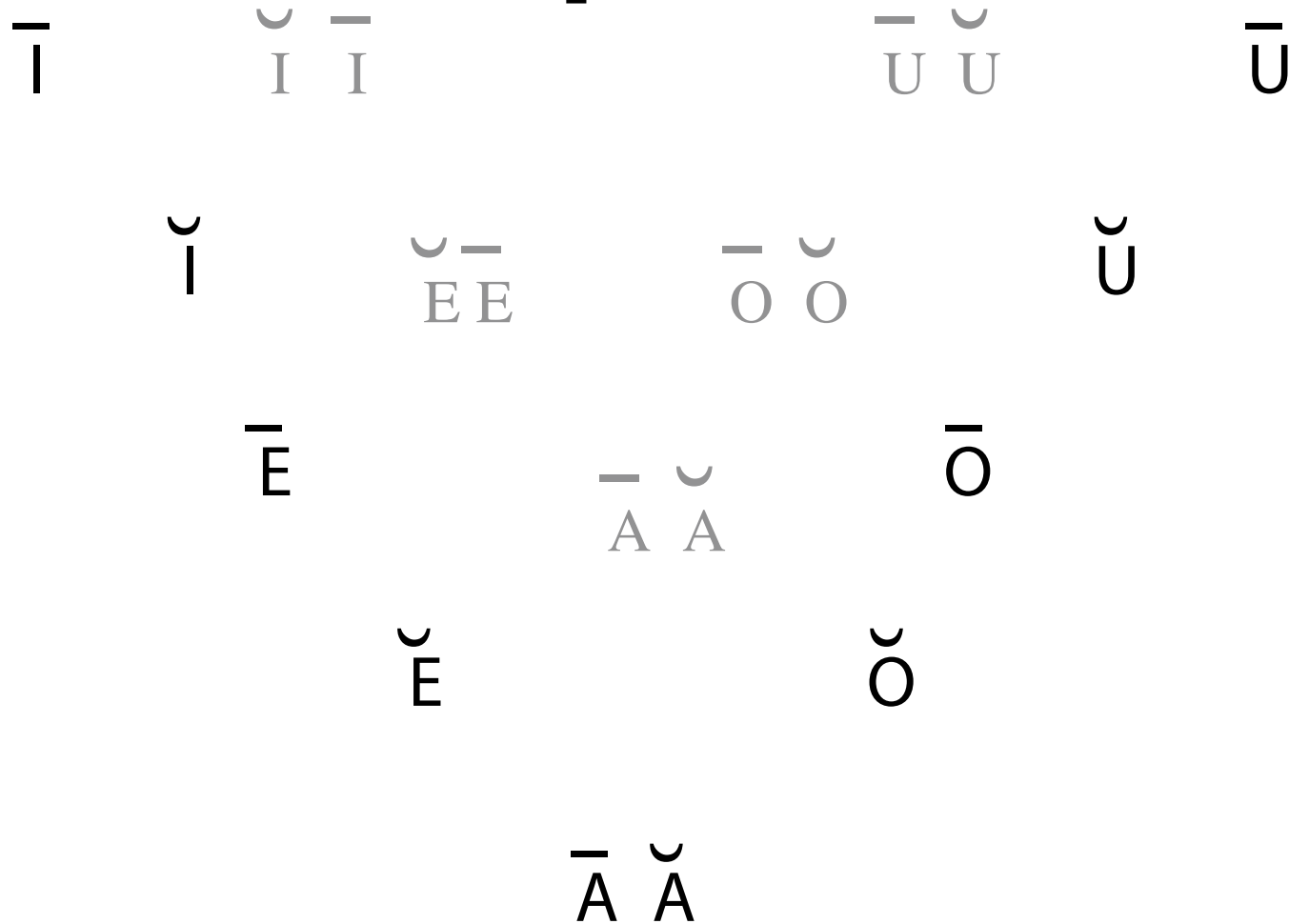
^{◌̄} ^{◌̇}
U U

^{◌̇} ^{◌̄}
E E

^{◌̄} ^{◌̇}
O O

^{◌̄} ^{◌̇}
A A

sistema vocàlic del llatí postclàssic

pas del sistema llatí al romànic

ī

ū

ÿ

Û

ē

ō

ě

ö

ā ā

pas del sistema llatí al romànic

$\bar{i} \rightarrow \dot{i}$

$u \leftarrow \bar{u}$

\ddot{i}

\ddot{u}

\bar{e}

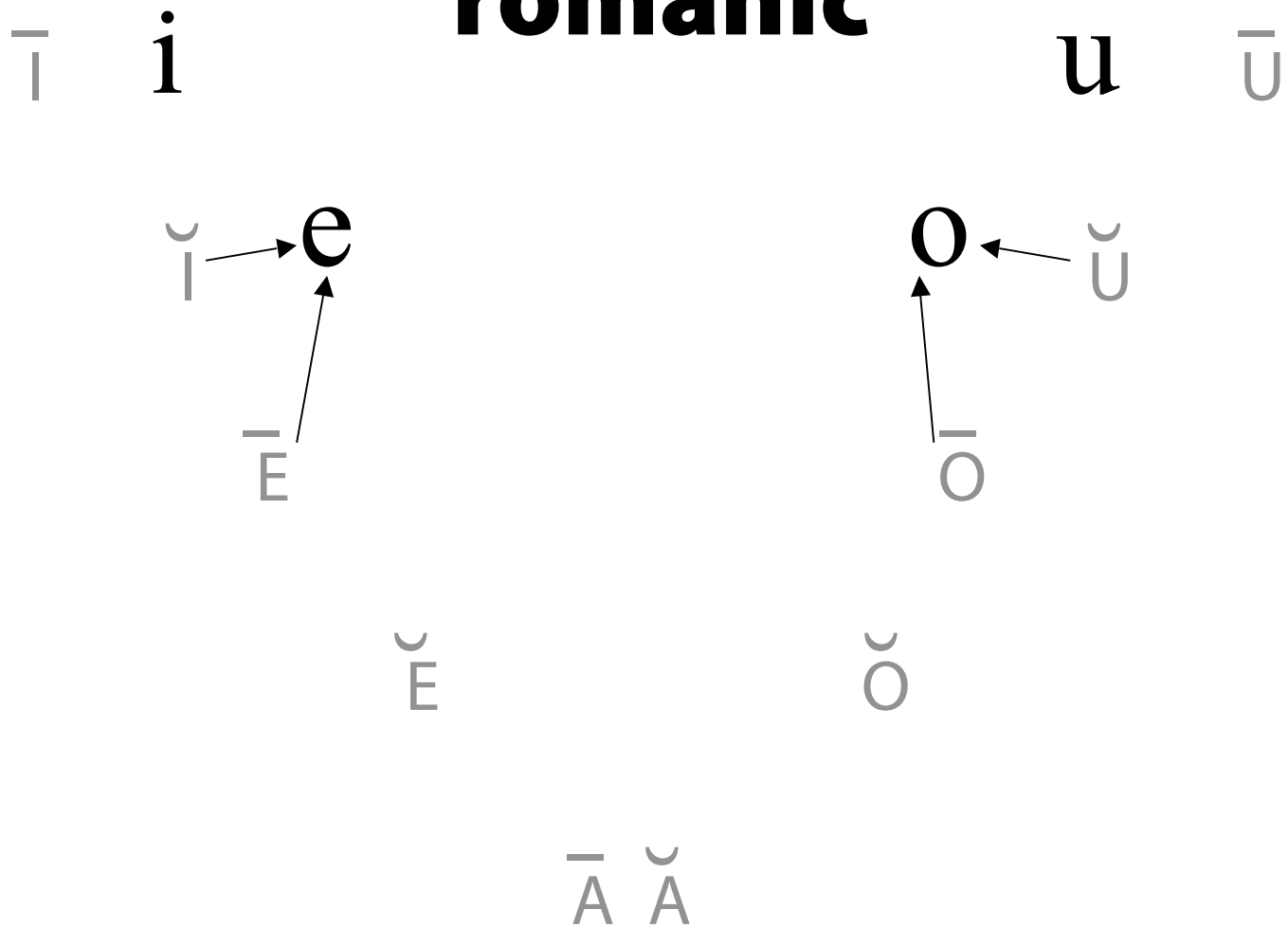
\bar{o}

\check{e}

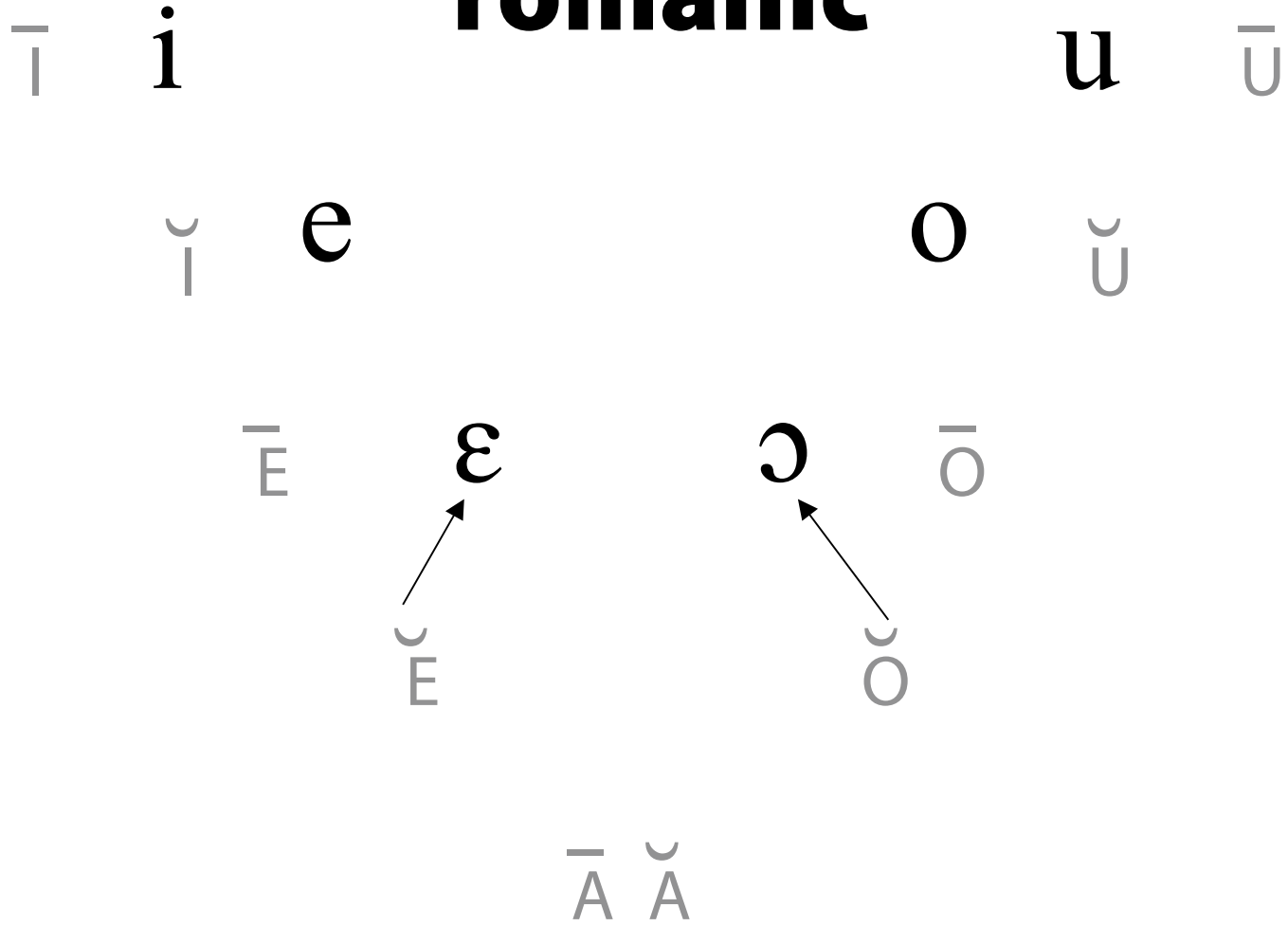
\check{o}

$\bar{a} \check{a}$

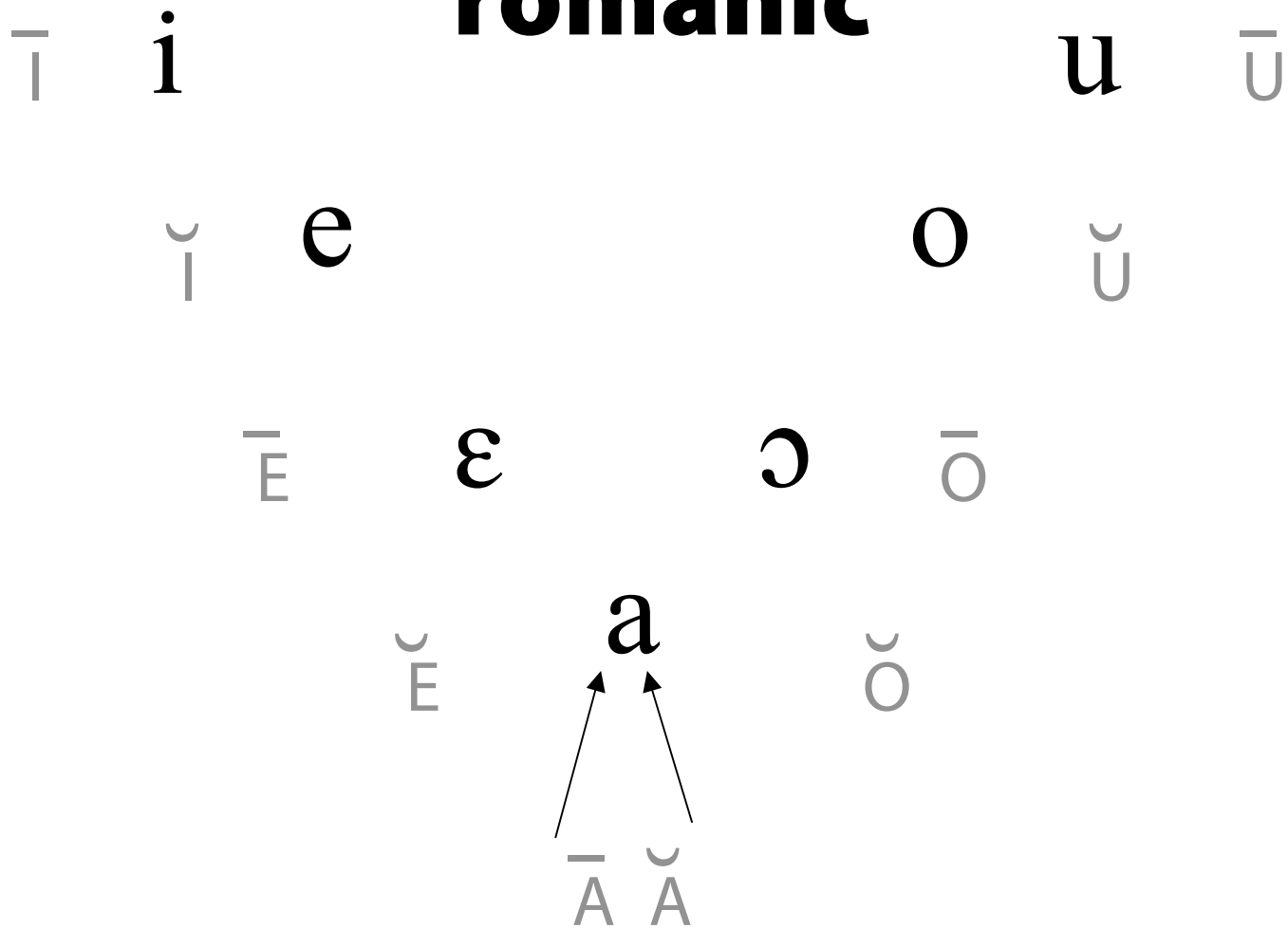
pas del sistema llatí al romànic

pas del sistema llatí al romànic

pas del sistema llatí al romànic

sistema vocàlic romànic

i

u

e

o

ɛ

ɔ

a

sistema vocàlic del català arcaic

í

u

p̄ira > péra

katēna > kadéna

k̄inere > sénra

vēla > véla

t̄erminu > térme

t̄empus > témps

f̄erru > fére

e

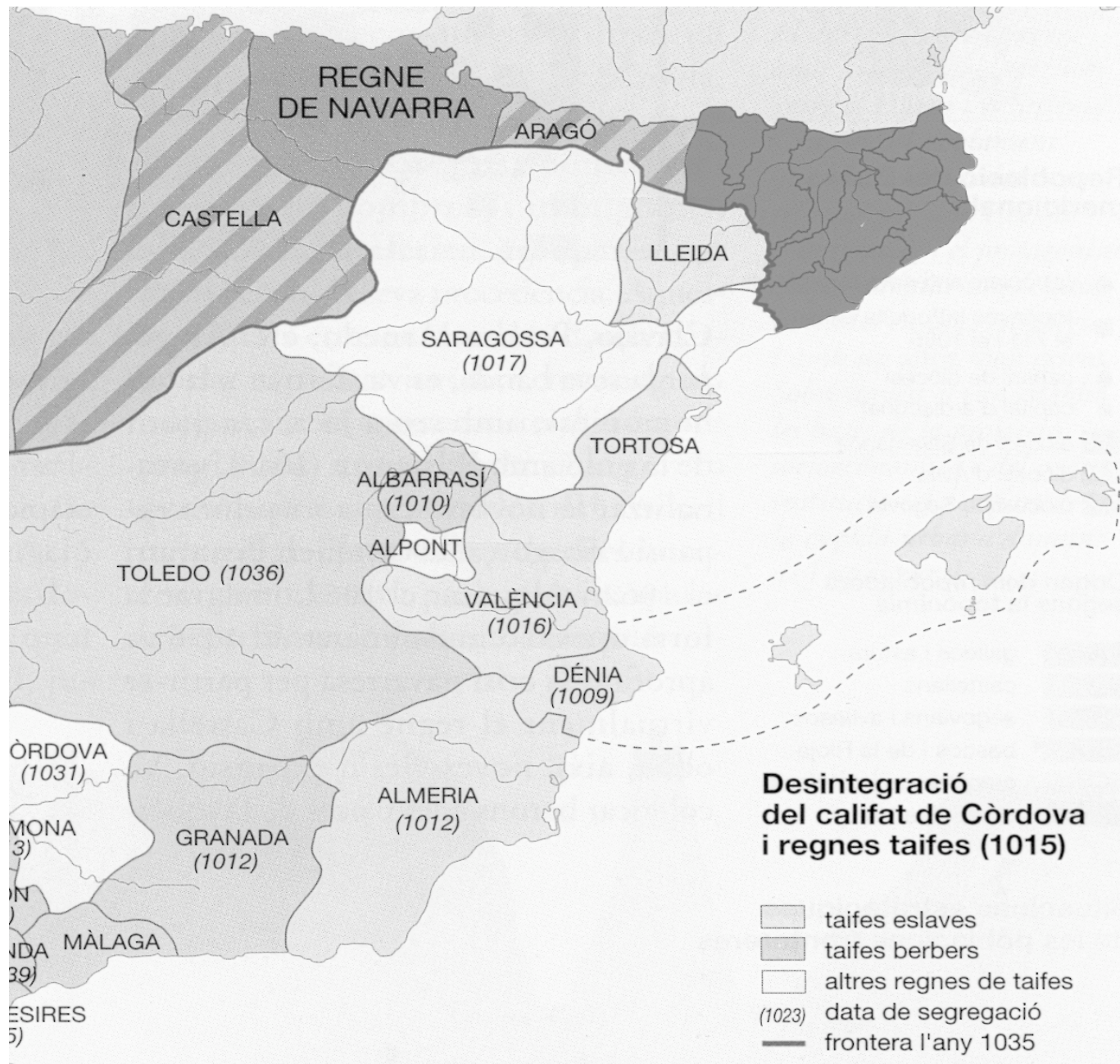
o

ɛ

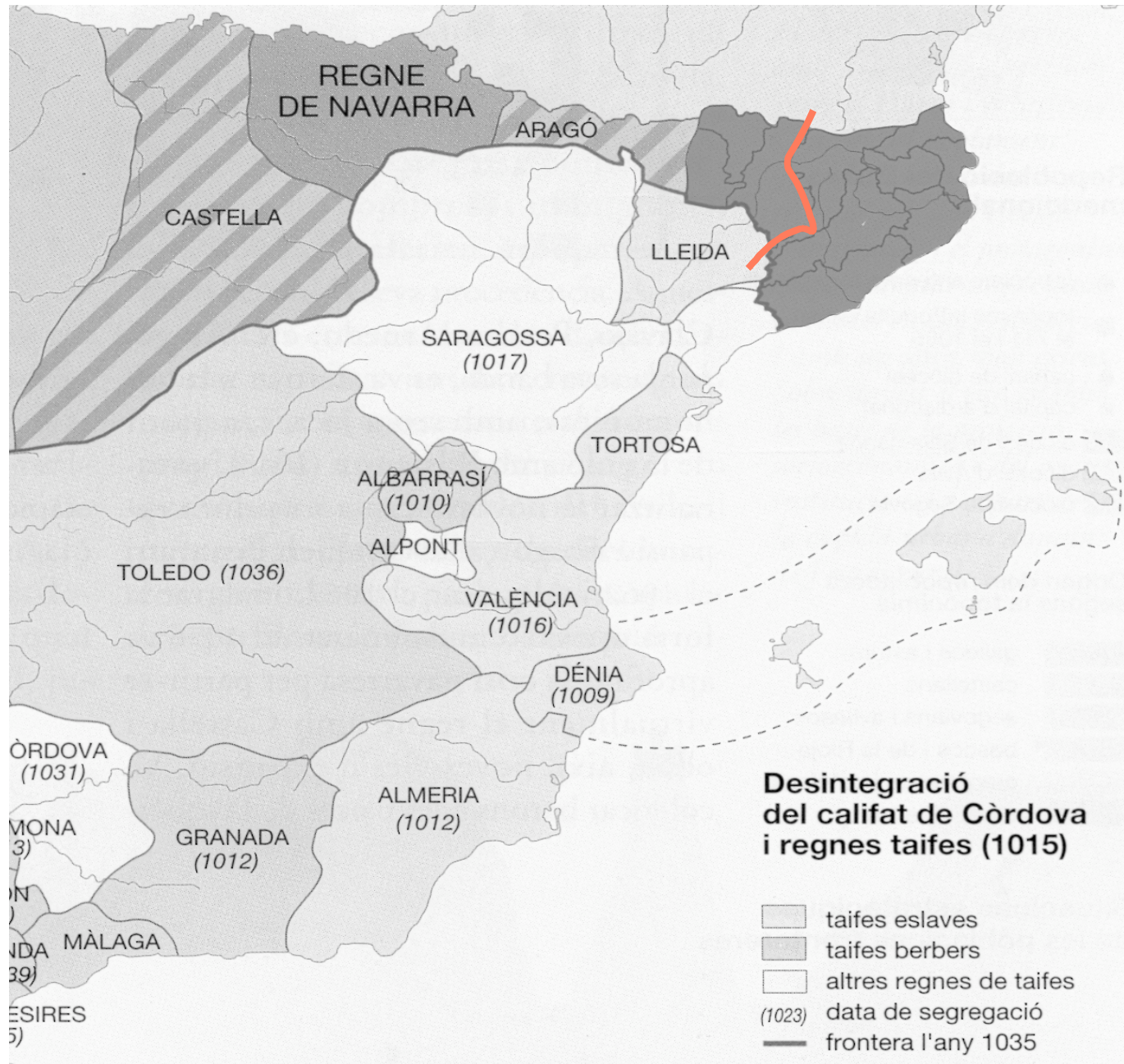
ɔ

a

Política al segle XI

Política al segle XI

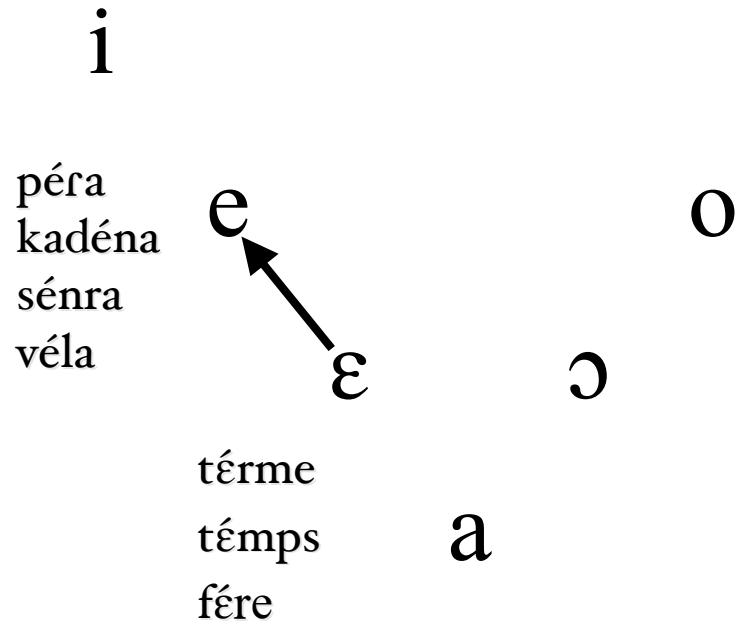
Bloc occidental

i u
péra e o
kadéna
sénra
véla ε ɔ
térme
témpe a
fére

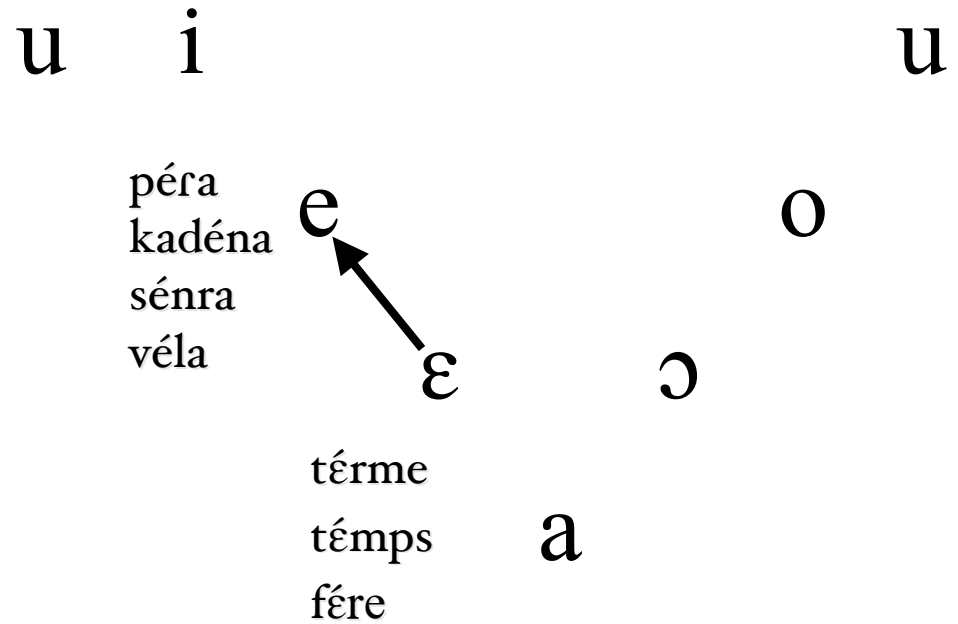
Bloc oriental

i u
péra e o
kadéna
sénra
véla ε ɔ
térme
témpe a
fére

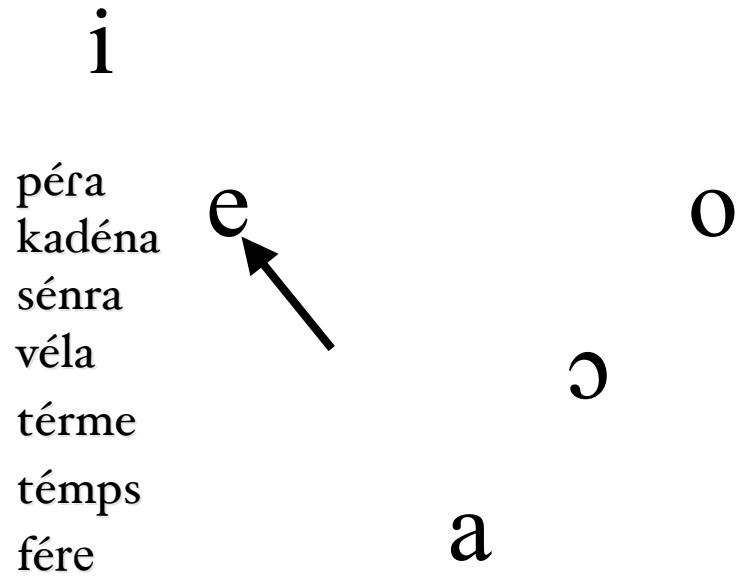
Bloc occidental

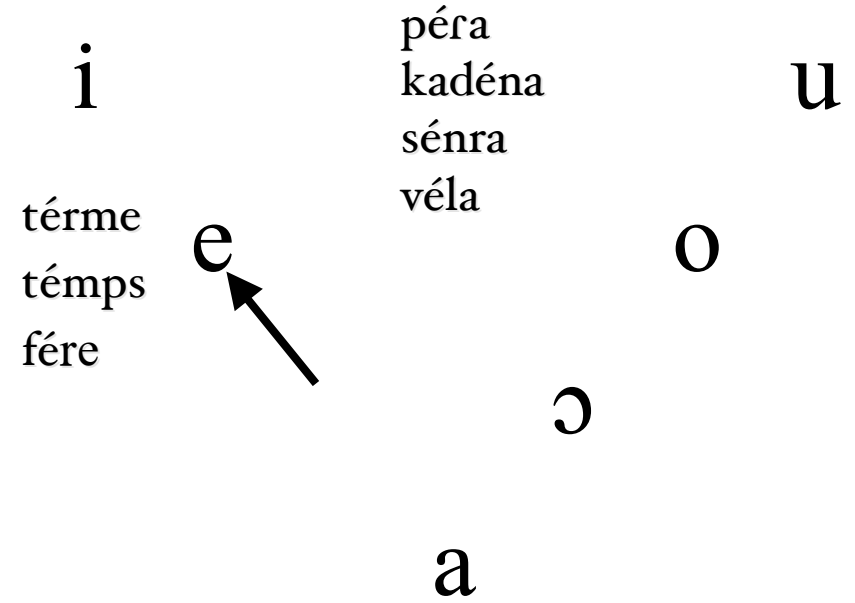
Bloc oriental

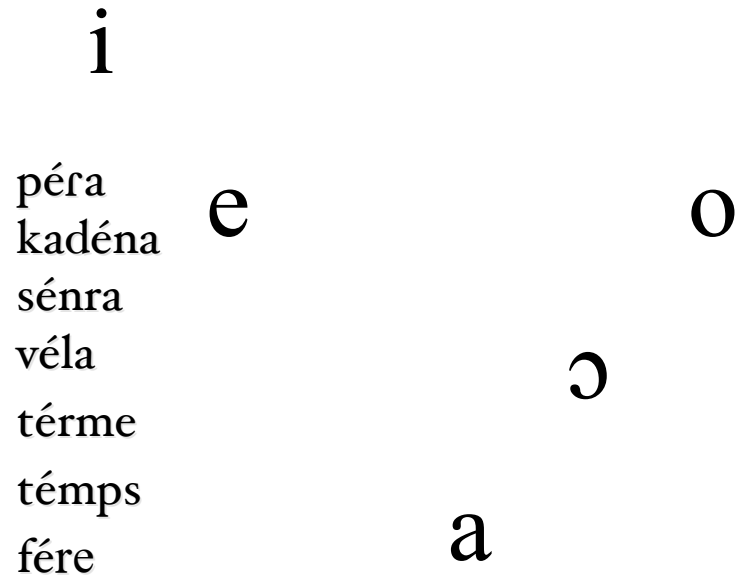
Bloc occidental

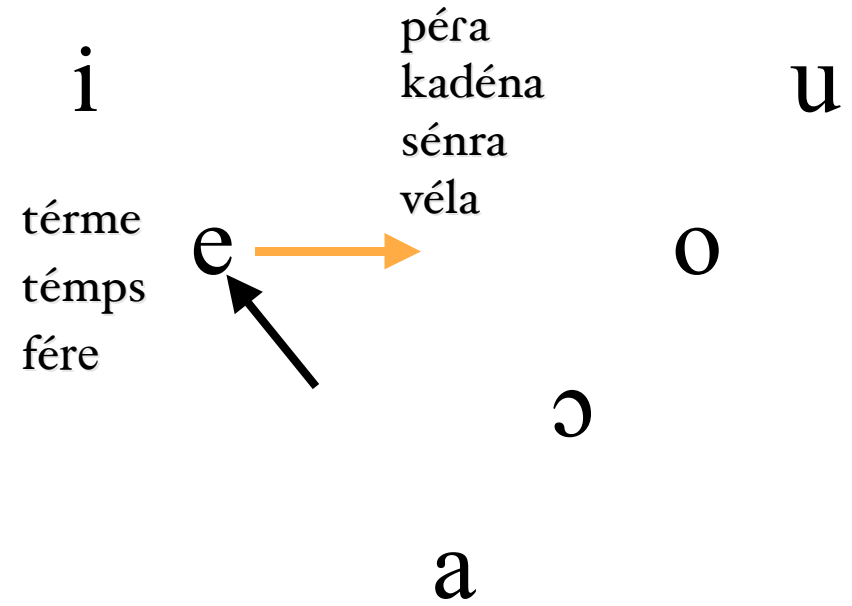
Bloc oriental

Bloc occidental

Bloc oriental

Bloc occidental

i
péra
kadéna
sénra
véla
térme
témps
fére

e

o

ɔ

a

Bloc oriental

u

i

péra
kadéna
sénra
véla

térme
témps
fére

e → ə

o

ɔ

a

Bloc occidental

i u
péra kadéna sénra véla térme témps fére
e o
ɔ
a

Bloc oriental

péra kadéna sénra véla
u i
térme témps fére
e → ə o
ɔ
a

Bloc occidental

i u
péra kadéna
sénra véla
térme témps
fére

e →

o

ə

a

Bloc oriental

péra
kadéna
sénra
véla

i u

térme
témps
fére

e →

ə

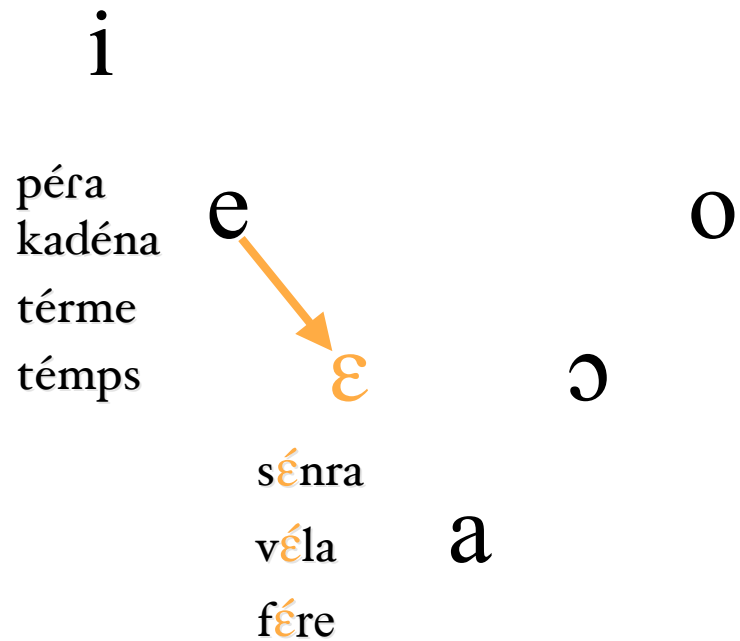
o

ə

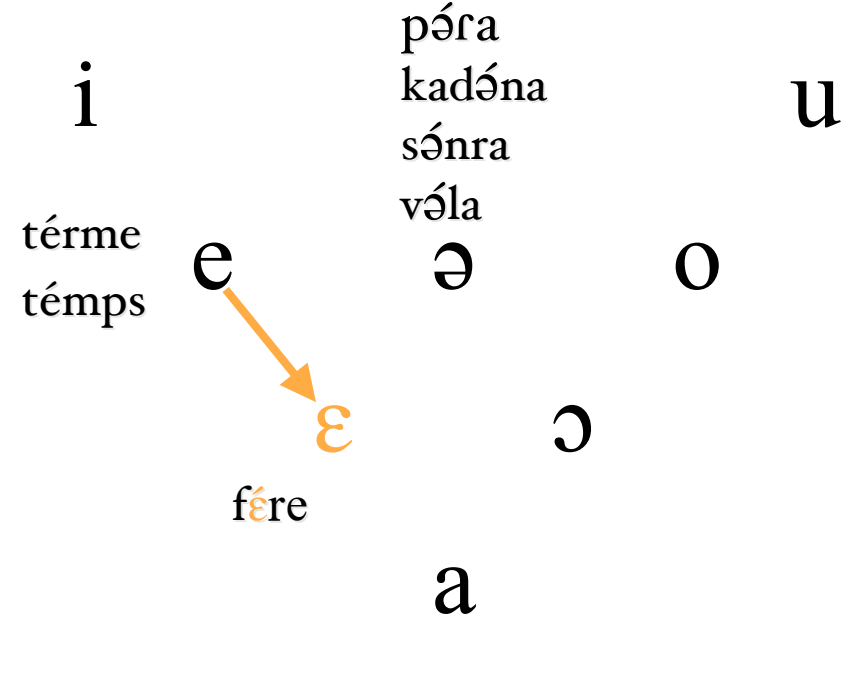
a

l
e + rr
nr

Bloc occidental

Bloc oriental

l
e + rr
nr

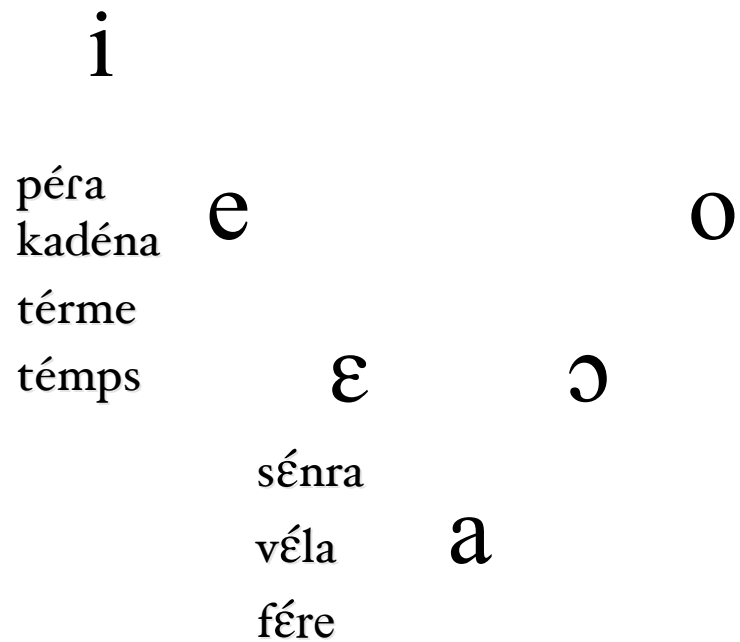
situació de l'occidental

í u
péra kadéna e o
térme témps ε ɔ
sénra a
véla
fére

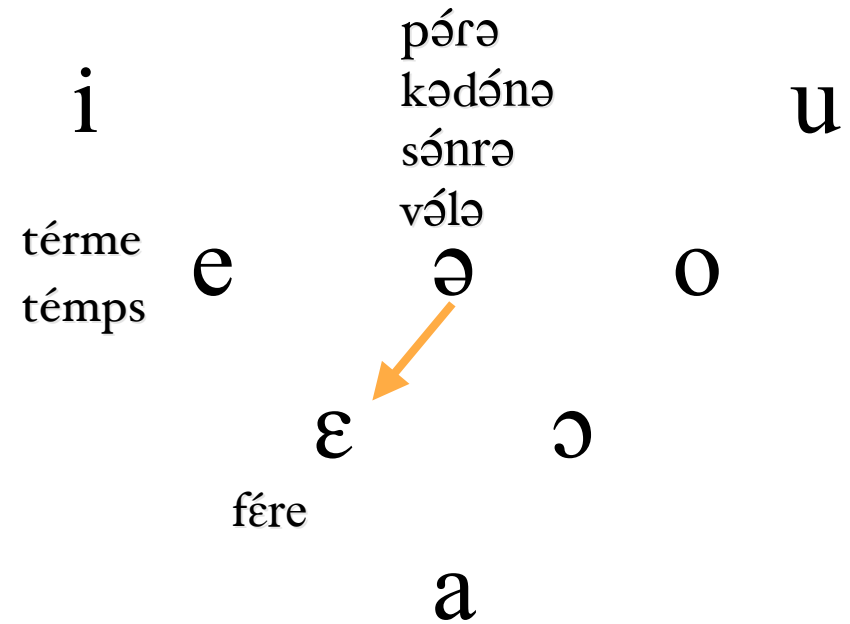
situació del baleàric

í u
pére kəðéɲə sənɾə vélə u
térme témps e ə ɔ
ε ɔ
fére a

situació de l'occidental

més evolució (oriental continental)

situació de l'occidental

i u
péra kadéna e o
térme
témpe ε o
séndra
véla a
féro

situació de l'or. continent.

i u
térme e o
témpe ε o
pérə kədénə a
séndrə
vélə
féru

com cal pronunciar les es tòniques?

- Cada u segons el seu dialecte,

.. péra, pérə, pérə

- que tots són ben genuïns.

quin és, doncs, el problema?

- No són problema els mots com *ceba* o *pera*.
- El dilema el plantegen els mots que cal accentuar gràficament:
 - cafè (kəfé, kəfó) o café (kafé)

quina és la solució?

- No està gens clar.
- De moment, deixem llibertat i exigim coherència:
 - cafè, conèixer, anglès, créixer: bé (or.)
 - café, conéixer, anglés, créixer: bé (occ.)
 - cafè, conéixer, anglés, créixer: malament

Algunes remarques

- Tots escrivim igual:
 - València
 - Novetlè, Fitè / Dénia
 - què (i perquè)
 - altres (Cèsar, telèfon, trèvol...)

índex

- avís sobre tres llistes
- hiats i diftongs
 - molts diftongs decreixents
 - pocs diftongs creixents
 - valoracions sobre els diftongs
- regles d'accentuació
 - la qüestió de les es tòniques
- la dièresi

Què és la dièresi?

- Són dos punts volats alineats en horitzontal (¨).
- Per a què aprofita?
- Té dos usos: el principal i el secundari.

ús principal de la dièresi

- La dièresi indica que la *i* o la *u* que té davall no forma diftong amb la vocal precedent i, doncs, són vocals:
 - raïm, peüc, fruició.
 - Equival a una *h* davant:
 - “rahim”, “pehuc”, “fruhició”.
- com encara es veu en alguns mots:
- ahir, prohibir.

ús secundari de la dièresi

- La dièresi indica que la *u* que té davall, sempre precedida de *q-g* i seguida de *e-i*, s'ha de llegir [w]:
- qüestió, pingüí.

remarca

- Recordem que l'ús principal de la dièresi indica que la *i* o la *u* que tenen davall són vocals.
- Però no diu res sobre la tonicitat.
A voltes seran tòniques (raïm, peüc),
i a voltes no (fruició, ensaïmada).

ús i estalvi de la dièresi

- D'acord amb la regla general d'ús de la dièresi, n'hauríem d'escriure moltes.
- Per això ens dotem d'unes regles obligatòries d'estalvi de la dièresi.
- Són cinc regles (o quatre, segons com comptem).

estalvi de la dièresi 1/5

- No escriurem la dièresi, encara que siga necessària,
- si la vocal en qüestió ha de portar accent gràfic:
 - veïna *i en canvi* veí
 - conduïa *i en canvi* conduíem

estalvi de la dièresi 2/5

- No escriurem la dièresi, encara que siga necessària,
- si es tracta d'un mot amb un prefix terminat en vocal seguit per una *i* o *u* àtones:
 - reutilitzar, antiinflamatori, contraindicació, reinstal·lar...
 - excepcions aparents: reüll, reix (de reeixir)

estalvi de la dièresi 3/5

- No escriurem la dièresi, encara que siga necessària,
- si es tracta d'un mot amb els sufixos +isme o +ista:
 - egoisme, panteisme, altruista...
 - excepcions aparents: proïisme, lluïisme

estalvi de la dièresi 4/5

- No escriurem la dièresi, encara que siga necessària,
- si es tracta d'un mot amb les terminacions llatines +us o +um:
 - harmòonium, Màrius, aquàrium, Pius...

estalvi de la dièresi 5/5

- No escriurem la dièresi, encara que siga necessària,
- en les formes següents dels verbs de la 3a conjugació
 - infinitiu: *conduir, agrair, fruit...*
 - futur i condicional: *conduiré, conduiria...*
 - gerundi: *conduint, agraint, fruit...*
- *conduisc, conduïxes (conduïeixes), conduïa, agraiment, fruïció...*

índex

- avís sobre tres llistes
- hiats i diftongs
 - molts diftongs decreixents
 - pocs diftongs creixents
 - valoracions sobre els diftongs
- regles d'accentuació
 - la qüestió de les es tòniques
- la dièresi